10/07/2019

САНУ: Неприхватљиво понашање према културној и историјској баштини на Новом Брду (КиМ)

Одељење историјских наука САНУ саопштило је да је припремило анализу која указује на неприхватљиво понашање према културној и историјској баштини на Новом Брду, са чиме се како додају, у потпуности сложио Извршни одбор САНУ. Њихову анализу преносимо у целости:

Образлажући политички мотивисану одлуку да се зауставе археолошка истраживања Новог Брда, етнички Албанац, својевремено највиши политички руководилац на Косову и Метохији Фадиљ Хоџа изјавио је 1967. године: „Нас то уопште не интересује, то је српски споменик“ (Гласник Српског археолошког друштва 5 /1989/ 142–144). Но, започета 1952. године, поменута истраживања до тада су већ била дала значајне резултате. Потврдила су тачност података из писаних извора о том граду који су крајем XIII века основали и касније свесрдно подржавали – као једно од најзначајнијих привредних и урбаних средишта средњовековне Србије – владари из династија Немањића, Мрњавчевића, Лазаревића и Бранковића.

Приликом тих истраживања разрешене су и многе недоумице. Тако су, рецимо, на простору новобрдског Доњег трга пронађени темељи великог римокатоличког храма Санта Мариа де Нуовомонте, тзв. Сашке цркве. Надаље, откопани су 1956. године и испитани остаци монументалног храма у средишту некадашњег подграђа. На основу сведочанстава нешто млађих наративних извора, али и захваљујући мноштву пронађених остатака моравске камене пластике са српским натписима, као и фрагмената фресака, такође са ћириличним словима, могло се поуздано закључити да је реч о православној цркви Светог Николе, накнадно проширеној, при којој су једно време столовали новобрдски митрополити. Она је после пада града под власт Османлија претворена у џамију. Пронађен је у њој и уломак натписа на српском језику који је о свом прегнућу на подизању цркве оставио њен градитељ (протомајстор).

Захваљујући истраживању различитих извора зна се и за неколико других новобрдских православних храмова, као и за мању римокатоличку цркву Светог Николе (цапелла Санти Ницолаи), која је била у служби још 1642, када је српска саборна црква, посвећена истом светоме, већ увелико била претворена у џамију.

Сви ти верски објекти уверљиво говоре о мултиконфесионалном и мултикултуралном карактеру средњовековног Новог Брда, у којем су, уз већинско српско становништво, живели и делали Саси, Дубровчани, Грци, Албанци, Сплићани, а касније и Јевреји и Турци. Колико је српским владарима било стало да утврде правни оквир животу и градској аутономији те космополитске средине, за њихове владе неоптерећене верским сукобима, сведочи Статут Новог Брда. Њега је издао деспот Стефан Лазаревић 1412. године у оквиру Закона о рудницима, чији се препис из XVИ века чува управо у нашој кући, у Архиву САНУ. Манипулација идентитетом материјалног наслеђа Новог Брда, као симбола суживота заснованог на уважавању других, и деградирање његових споменичких вредности, који се одвијају у наше време, утолико су теже схватљиви.

Реч је, пре свега, о настојању косовских институција и представника власти да остатке најзначајнијег новобрдског црквеног објекта, саборног православног храма Светог Николе, представе неупућенима као остатке непостојеће римокатоличке, „Артанске катедрале“. Званични сајт косовског Министарства културе омладине и спорта, на којем се потпуно прећуткује богата српска прошлост Новог Брда, већ дуже време нуди својим посетиоцима и низ потпуно неодрживих тврдњи о новобрдској цркви Светог Николе. Тамо, између осталог, стоји да се за њу „сматра да је била Католичка Катедрала”, мада Ново Брдо пре претварања те цркве у џамију никада није било седиште римокатоличког бискупа, да по „облику изградње, припада римском стилу” (!!?), иако је у њој откопано и обиље архитектонске пластике тзв. моравског стила, да су ту „катедралу” изградили „дубровчани”, мада је у

њој откривено мноштво остатака ћирилских натписа, па и онај протомајсторов. Овакво „непознавање” ствари веома чуди када се зна да су у новије време објављене две веома озбиљне и обимне научне монографије о Новом Брду и његовој цркви Светог Николе, обе упоредо на српском и енглеском језику (В. Јовановић и други, Ново Брдо, Београд 2004; М. Поповић, И. Бјелић, Црква Светог Николе. Катедрала Новог Брда, Београд 2018).

Нажалост, прикривање научно утврђене истине и изношење нетачних података представљали су само први корак у неприхватљивом смеру. Потпуно пренебрегавајући резултате дугогодишњих истраживања, објављене у поменутим књигама, Археолошки институт Косова започео је недавно, уз подршку Амбасаде СР Немачке у Приштини, научно и стручно неутемељену „реконструкцију“ старијег дела цркве Светог Николе – дајући му облик тробродне базилике, који засигурно није имао. И док многе старе српске цркве уништене 1999. и 2004. године, чији је изглед савршено добро познат, остају у развалинама (Мушутиште, Речани, Долац, Чабићи итд.), потпуно се произвољно обнавља један давно срушени храм. Ваља притом приметити да су косовске власти недавно забраниле и реконструкцију цркве Светог Николе у манастиру Светих арханђела код Призрена, иако за њено обнављање има знатно више података него за обнову новобрдског храма. Јасно је зато да није на делу жеља за реконструкцијом древног црквеног споменика у Новом Брду већ покушај тенденциозног конструисања његовог новог идентитета. Остацима тог храма нанета је велика штета већ радовима у првој фази, а она ће се трагично увећавати уколико пројекат „реконструкције“, за коју не постоје научни и стручни услови, не буде одмах обустављен. Важно је приметити да је вишеструко спорна „обнова” започета без сагласности

Савета за спровођење и надгледање, чији је члан Српска православна црква. Посебно циничним чини се то што највиши представници власти тзв. Републике Косово изјављују да храм чији се конфесионални идентитет прекраја и изглед произвољно мења представља „доказ суживота у овим областима”. Затварајући очи пред подацима којима располаже наука, наследници Фадиља Хоџе спремни су, очевидно, да у политичкој непринципијелности оду много даље од њега.

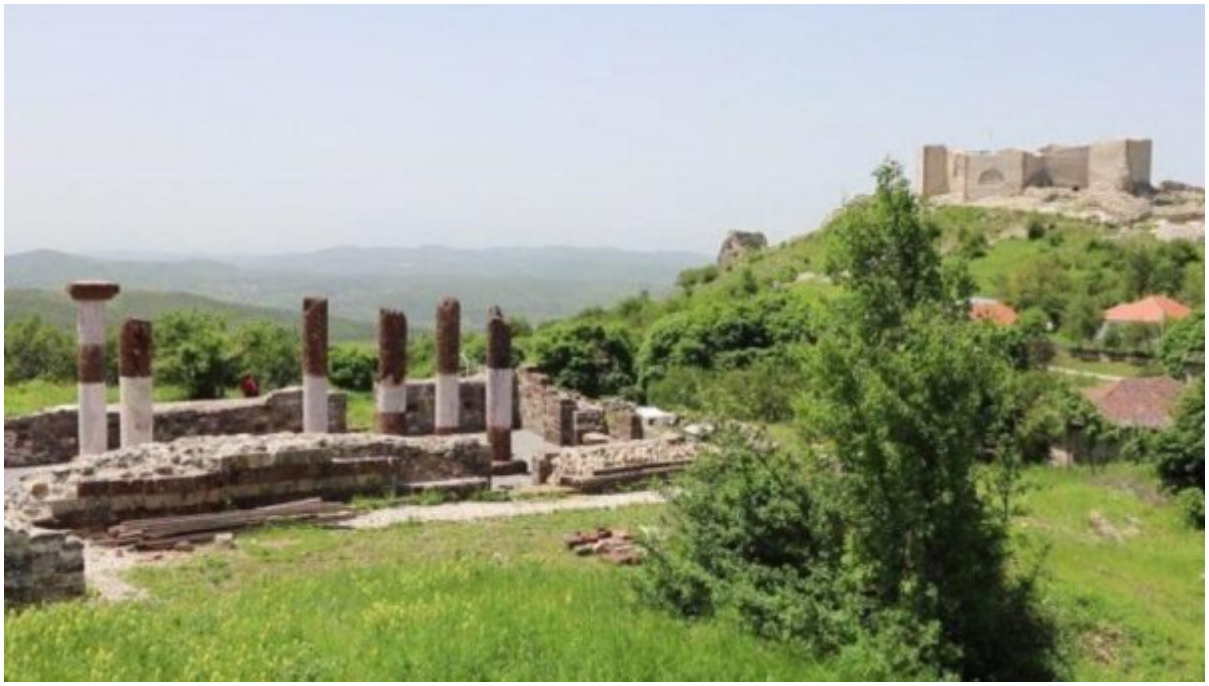

Нарочито је забрињавајуће то што сасвим неодговарајући однос према саборном храму Светог Николе може послужити као модел при будућем истраживању, проучавању и презентовању српског споменичког наслеђа, како оног на самом Новом Брду тако и оног на чивом Косову и Метохији. Одавно уочени, систематски и упорни покушаји привремених косовских институција, попут поменутог Министарства културе омладине и спорта, да прикрију и кривотворе идентитет тог споменичког наслеђа, односно умање његов значај у целини, представљају зато веома озбиљну претњу с далекосежним последицама и истински изазов културној јавности цивилизованог света.

Пошто је реч најчешће о црквеним објектима ти покушаји представљају изазов и свим верским заједницама. Када је о новобрдској катедрали реч, нарочито позваном да пружи одговор мора се осетити римокатоличка црква, која усмеравајући пример за то може пронаћи у властитим редовима. Помињући 1610. године претварање новобрдског саборног храма у џамију, барски надбискуп Марин Бици не крије да су Турци преобратили у „мошеју једну лепу и раскошну цркву која је припадала српским деспотима”.

Са своје стране, Српска академија наука и уметности, њено Одељење историјских наука и Академијски одбор за проучавање Косова и Метохије настојаће, као и до сада, да ставове и оцене о споменичком наслеђу на овим просторима заснивају искључиво на чињеницама. У вези са тим ваља подсетити да је САНУ недавно објавила волуминозну публикацију Уметничко наслеђе српског народа на Косову и Метохији. Историја, идентитет, угроженост, заштита, на српском и енглеском језику, у којој су историјски контекстуализовани и свеобухватно размотрени проблеми везани за поменуту баштину.

tvhram.rs